

УДК 165. 743 (504 +330.341.1)

**ПОЛІТИКА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТА АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Андрєєва Н.М., Козловцева В.А.

У статті розглянуто змістовне визначення сутності екологізації агропромислового комплексу; встановлено закономірності генезису економічної політики держави в умовах екологізації господарської діяльності в АПК; проаналізовано ринкову політику у досліджуваній сфері; визначено маркетингові орієнтири розвитку АПК.

Постановка проблеми. Застосування впродовж багатьох років інтенсивних методів господарювання у агропромисловій сфері задля досягнення високих економічних показників, негативним чином вплинуло на стан навколишнього середовища. Так, станом на 1 січня 2013 року площа деградованих земель в Україні склала 644 тис. га, малопродуктивних земель – 435,4 тис. га, техногенно-забруднених – 11,9 тис. га, в той час як фінансування та проведення робіт з охорони та відновлення навколишнього середовища як за рахунок державного, так і місцевих бюджетів здійснюється доволі повільно (у Державному бюджету 2012 року взагалі не передбачалися кошти на охорону земель) [1]. Проголошення законодавцем у якості одного з основних принципів охорони навколишнього середовища – здійснення екологізації матеріального виробництва, – склало передумови щодо необхідності розробки та прийняття комплексних рішень відносно активізації сталого розвитку агропромислового сектору перш за все в розрізі маркетингової політики, що обумовлено функціонуванням зазначеної сфери господарювання на ринкових засадах. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває проблема реалізації дієвої маркетингової політики, що поєднуватиме досягнення, як економічних, так і екологічних напрямів розвитку агропромислового комплексу України.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблем сталого розвитку агропромислового комплексу відтворено у працях Андрєєвої Н.М., Борисової В.А., Буркинського Б.В., Гарлачука В.В., Ільїна С., Мішенина Е.В., Купінець Л.С., Немченко В.В., Нікітіної З.В., Прокопенко О.В., Сафонової В.І., Синякевича І.М., Фурдичко О.І., Царенко О.М., Хвесика М.А. та інших науковців. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації агромаркетингової політики знайшли своє відображення, зокрема, у

роботах Данько Ю.І., Єранкіна О.О., Красноручького О.О., Соловійова І.О., Якубовської Н.В.

Метою даної статті є дослідження напрямів екологізації агропромислового комплексу України крізь призму реалізації ефективної ринкової політики.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий комплекс є сектором економіки, що становить близько 60% фонду споживання населення країни. За даними Департаменту державного земельного кадастру, станом на 1 січня 2013 року площа сільськогосподарських земель України займає 42776,9 тис. гектар, що складає 70,9% території всієї держави, з яких у 2012 році під посівні площі зернових та зернобобових культур було виділено 15449 тис. га, цукрових буряків – 458 тис. га, соняшнику – 5194 тис. га, картоплі – 1440 тис. га, овочів відкритого ґрунту – 494 тис. га, та з яких, в результаті було зібрано 46216,2 тис. т. зернових та зернобобових культур, 18438,9 тис. т. цукрових буряків, 8387,1 тис. т. насіння соняшнику, 23250,2 тис. т. картоплі, 10016,7 тис. т. овочей відкритого ґрунту [2]. Високий рівень якості та безпечності агропромислової продукції є визначальним фактором забезпечення здоров'я нації, та є чинником, що створює передумови для налагодження експорту продукції до інших країн.

Міжнародні стандарти встановлюють жорсткі вимоги до якості сільськогосподарської продукції. Так, відповідно до міжнародного стандарту на пшеницю ISO 7970:2000, процент шкідливого або токсичного зерна (тобто такого, що може здійснити шкідливий або небезпечний вплив на здоров'я людини, органоліптичні властивості або технологічні характеристики) не може перевищувати гранично допустиму норму у 0,5% [3, с. 6,8]. У зв'язку з цим, одним з першочергових завдань нашої держави є створення умов для активізації процесів екологізації агропромислового комплексу України. Відповідно до Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 17 жовтня 2007 року, екологізація сільського, водного, та лісового господарств — є основними напрямками національної екологічної політики [4].

Важливість та нагальність проблеми екологізації агропромислового комплексу, потребує визначення сутності та змісту даної дефініції. У науковій літературі, відсутня єдина точка зору щодо даного питання. Так, з точки зору З.В. Нікітіної, екологізація агропромислового комплексу є одним з напрямів розвитку сільського господарства, основою якого є освоєння екологічних методів господарювання, що забезпечують розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів за рахунок формування сталих еколого-економічних систем [5]. Н.Х. Грабак

пропонує розглядати екологізацію АПК у поєднанні двох взаємопов'язаних процесів: 1) сталого розвитку сільського господарства та 2) прискореного розвитку інфраструктури АПК і переробної промисловості [6, с. 15]. На думку О.М. Царенко, екологізація АПК є процесом подальшого удосконалення виробничих та в цілому економічних відносин, а також процесом розвитку народного господарства на економічній основі [7].

З огляду на положення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 17 жовтня 2007 року, екологізація агропромислового комплексу передбачає, зокрема, здійснення таких заходів, як: упровадження новітніх наукових досягнень, енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів; удосконалення еколого-економічного механізму з метою стимулювання впровадження екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем, широке застосування екологічного аудиту та сертифікації виробництва; налагодження ефективного екологічного контролю; упровадження екологічно ефективних методів організації виробництва, більш чистого виробництва з метою зменшення обсягів викидів і скидів, мінімізації утворення відходів та комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів, у тому числі вторинних; розвиток державної системи моніторингу навколишнього природного середовища [4].

Таким чином, екологізація агропромислового комплексу України – це системний, нон-уніфікований перманентний процес коеволюційного розвитку антропогенної активності в сегменті економічної, соціальної, екологічної, інституційної, технічної, інноваційної, маркетингової, нормотворчої трансформації, спрямованої на: нівелювання негативного впливу антропогенної активності в сегменті АПК; стимулювання бізнес активності в сегменті екологічних інновацій АПК; підтримання режиму сталого розвитку в сфері екологічних перетворень в АПК; зниження питомої ваги ресурсоемності на одиницю продукції; трансформацію логістичної системи АПК з метою її оптимізації; диверсифікацію бізнесового капіталу з метою реалізації поставлених локальних та національних завдань з генезису АПК; каталізацію циклу обороту грошових коштів в сегменті АПК, з метою підвищення бізнесової привабливості; оптимізацію операційних ризиків в структурі АПК; раціоналізацію державної політики відносно системи стимулів-орієнтирів та індикації; налагодження дієвої системи моніторингу та кореляції перетворень в АПК, – що дозволяють на якісно новому рівні вирішити проблеми деградації природного середовища та соціальної структури села; зупинити деградаційні процеси природних біогеоценозів України;

підвищити якість та конкурентоздатність національного продукту АПК; налагодити перспективні канали експортної інтервенції національного продукту АПК; оптимізувати інституційну систему керування та моніторингу. Виходячи з комплексного характеру необхідного керівного впливу, екологізація АПК процес в значній мірі залежить від успішної реалізації завдань, поставлених в різних секторах трансформаційних процесів.

Саме виходячи з ресурсоемності адміністрування та першочергової важливості, екологізація АПК постала провідним напрямом впливу з боку держави, що впливає з її політики. Сегментація економічної складової екологізаційних процесів в АПК призвела до аналітичних висновків, що в своєму результативі стали предметом таргетування в ході дослідження, а саме – необхідність встановлення закономірностей генезису маркетингової політики держави в умовах екологізаційних процесів в АПК, що є найбільш колізійними відносинами в межах впливу держави.

Зазначена вище колізійність має під собою як доктринальне підґрунтя (*The law of Say* (з англ. закон Сея), як обґрунтування високої автономності ринку в сегменті саморегуляції; *Law of unintended consequences* (з англ. закон про непередбачувані наслідки), як висока статистично обґрунтована ймовірність настання непередбачуваних наслідків в процесі адміністрування держави; *Law of diminishing fertility of soil* (з англ. закон регресної родючості землі), що закріплює граничну ефективність капіталізації екстенсивного розвитку сільського господарства за умов постійної деградації родючості землі; *Law of diminishing returns* (з англ. закон спадаючої віддачі), як доктринально обґрунтоване зменшення коефіцієнту корисної дії ресурсу у зв'язку з проходженням ним різних операційних циклів взаємодії; *The law of diminishing energy output in wild life* (з англ. закон про зменшення енерговіддачі природокористування), яким передбачено неможливість нарощування корисного ефекту від використання природних ресурсів в екстенсивному режимі протягом безкінечного часу; *Law of the cumulative effects of natural factors* (з англ. закон сукупної дії природних факторів; закон Мітчерліха-Тінемана-Бауле), що візуалізує залежність розмірів отриманого врожаю не від одного, а від пов'язаної системи форм-факторів, що є визначними елементами існування екологічної системи; і т.п.)), так і емпіричне (стагнація національного ринку зернових ресурсів у зв'язку з критично низьким акцептуванням оферти виробників сільгосппродукції за цінами, що дозволяли б отримувати в результативі, принаймні, нульову рентабельність [8]; неможливості виконання експортних контрактів у зв'язку з критичною нестачею логістичних потужностей портових терміналів [9]; зниження протягом 2013 року закупівельної ціни на

молодняк крупної рогатої худоби на 12% [10]; практично двократним зменшенням інтервенційного фонду держави на 2013/2014 роки (див. рис. 1,2) [11, 12] і т.д.).

**Обсяги
формування державного інтервенційного фонду у 2012/13-2013/14
періоді**

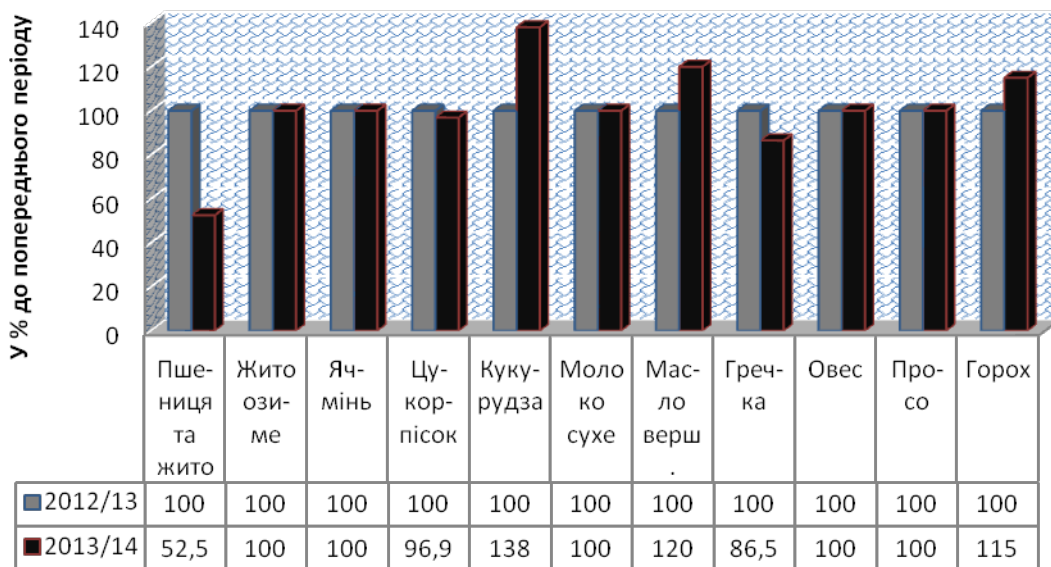

Рис. 1. Обсяги формування державного інтервенційного фонду у 2012/13 та 2013/14 періоді

Виходячи з усього вищенаведеного постає очевидним, що маркетингова політика посідає ключове місце в формуванні стратегічного режиму продовольчої безпеки України і постає базовим елементом для побудови невід’ємної ланки в функціонуванні агропромислового комплексу – динаміки товарів та послуг. Слід зазначити, що у 1970-80-х роках відбувалося зародження та становлення концепції екологічного маркетингу, положення якої сьогодні отримали поширення і розвиток у розвинених країнах, та які застосовуються, зокрема, у якості одного з напрямів маркетингової політики.

З огляду на складну системність таргетованих економіко-екологічною політикою процесів, ринкову політику у досліджуваній сфері слід аналізувати за допомогою синтетичного поділу всього конгломерату економічних відносин за рівнем їх стратифікаційного розповсюдження:

- **інструментів впливу на *терасио- рівні*** (з грец. *τεράστιος* – величезний):

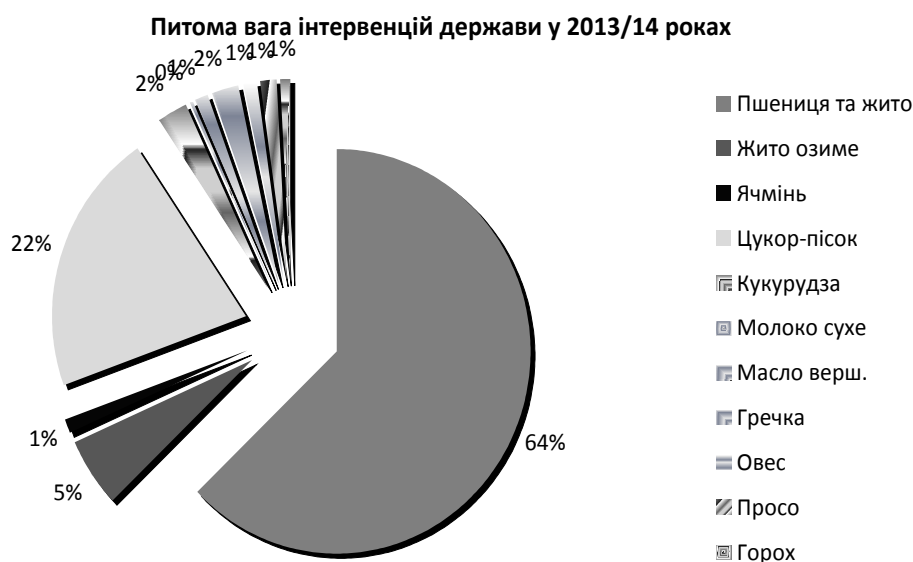

Рис. 2. Питома вага інтервенцій держави у 2013/14 роках

а) за допомогою міждержавних спеціалізованих нормативів – держава Україна, в межах делегованих їй повноважень здійснює опосередкований вплив на ринкові відносини, що виникають в сфері АПК шляхом ратифікації міжнародних угод, що змінюють правосуб’єктність та статус всіх національних суб’єктів, які провадять власну діяльність за межами держави. До прикладів подібної активності можна віднести приєднання Україною до Конвенції про торгівлю зерном 06.07.2010 року [13], що в значній мірі змінила правила гри для національних трейдерів. З огляду на той факт, що міжнародні акти мають найвищу юридичну силу в сфері національного законодавства, після Конституції України, їх значимість важко переоцінити.

б) за допомогою геополітичної активності держави – геополітичні відносини держави пов’язані з набуттям для неї нових статусів, що здійснюють значний вплив на імперативну трансформацію міждержавних маркетингових відносин. У якості прикладу можна навести заяву радника Президента РФ С. Глазьева про заплановане примусове скорочення

торгівельних відносин з огляду на прийняття позитивного рішення про Асоціацію України з ЄС [14].

в) за допомогою участі у міжнародних товарних біржах – світові біржові організації набувають визначного значення не тільки в межах укладання угод з придбання та продажу продукції АПК, а й створюють домінуючий вплив на світове ціноутворення по всіх базових видах продукції АПК. Серед найбільш домінуючих Світових бірж можна назвати: Чикагську товарну біржу (*Chicago Mercantile Exchange*), Лондонську товарну біржу (*London Stock Exchange*), Нью-Йоркську товарну біржу (*New York Mercantile Exchange*), Шанхайську товарну біржу (*Shanghai Stock Exchange*), Токійську товарну біржу (*Tokyo Commodity Exchange*).

• **інструментів впливу на макро- рівні:**

а) за допомогою національного регулювання – запроваджена державою політика відносно фіскальної, дозвільної, ліцензійної, санітарної, епідеміологічної галузі відносин, що опосередковують генезис АПК України, та створюють імперативні правила для внутрішніх трансформацій.

б) за допомогою національного санкціонування/охорони – регламентований державою захист національних інтересів на макро-, мезо-, та індивідуальному рівні, що покликаний створити реальні механізми для отримання продуктів АПК належного рівня та встановлення відповідальності за порушення визначених державою стандартів.

в) за допомогою механізму національного партнерства – економічної інтервенції держави на ринок товарів АПК, що являє собою формування національної пропозиції за рахунок коштів державного бюджету та консолідованих прибутків від господарської діяльності національної інфраструктури. Національна інтервенція покликана вирішити завдання з врегулювання попиту на продукцію АПК та з наповнення резервних фондів, що гарантують продовольчу безпеку держави.

г) за допомогою механізму національної індикації – унікального механізму держави по створенню відкритих за суттю оферт для бізнес-сегменту АПК, що дозволяють в повній мірі реалізувати потенціал державно-приватного партнерства та створити передумови для керованої диверсифікації капіталу в базовій галузі АПК.

• **інструментів впливу на квазімакро- рівні:**

а) за допомогою розвитку національної аграрної біржи. Аграрна біржа є єдиною товарною біржою в Україні. Аграрна біржа створює рівні умови для всіх учасників біржової торгівлі та сприяє розвитку ринку товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція. Перевагами даної установи є: прозорість ціноутворення, розширення ринку збуту та клієнтської бази, збільшення рівня конкуренції по кожному товару, зниження ризиків торгових операцій, гарантія

виконання угод та розрахунків по ним, рівний доступ до торгівлі на біржі всім учасникам ринку.

б) за допомогою створення резидентної національної бізнесової консолідації національного санкціонування/охорони. Створення резидентами національної економіки домінуючих на ринку АПК організаційних утворень, що дозволяють в значній мірі консолідувати ринкові ресурси (наприклад, агрохолдинги “HarvEast”, “Ukrlandfarming”, “Мрія”, які мають значні матеріальні ресурси та керують значними ресурсами АПК). До особливостей таких холдингів можна віднести те що вони не зосереджують власний капітал тільки в сегменті АПК, а інвестують його як в суміжні, так і в альтернативні галузі.

• **інструментів впливу на мезо- рівні:**

а) за допомогою адміністрування державної маркетингової політики. Ефективна реалізація та моніторинг державної політики в структурі АПК на рівні місцевих державних адміністрацій та пов’язана з цим капіталізація пріоритетних напрямків розвитку.

б) за допомогою створення системи локального самоврядування резидентної національної бізнесової консолідації національного санкціонування/охорони. Реалізована на рівні органів місцевого самоврядування керування муніципальною власністю у вигляді ресурсів АПК (землі, водних ресурсів і т.п.) та професійних трудових об’єднань (муніципальних підприємств, муніципальних підсобних господарств).

• **інструментів впливу на мікро- рівні:**

а) за допомогою створення системи ефективного управління державними підприємствами, установами, організаціями національного регулювання. Державні підприємства, установи, організації, що є балансоутримувачами основних матеріальних благ в сегменті АПК, власниками яких є держава Україна, та які своєю діяльністю створюють продукцію АПК.

б) за допомогою створення та розвитку відповідних державних цільових фондів. Спеціальні фінансові утворення, що адмініструються державою і наповнюються на добровільних засадах на національному рівні з метою капіталізації локальних фінансових проектів в сегменті АПК. У якості прикладу можна назвати Держаний інноваційний фонд України, Фонд підтримки селянських (фермерських) господарств..

в) за допомогою створення та розвитку регіональних ярмарок. Створені під національною чи бізнесовою егідою локальні маркетингові утворення з метою консолідації продукції суб’єктів АПК та її оперативної реалізації та реклаमाції або презентації нової продукції чи брендів. Наприклад, Великодній сільськогосподарський ярмарок „Квасилівські торги”, Сорочинський ярмарок і т.д.

г) за допомогою створення оптових ринків сільськогосподарської продукції механізму національної індикації. Організації, в межах яких відбувається купівля-продаж сільськогосподарської продукції партіями для наступного її продажу кінцевому споживачу через роздрібну торгівлю або для виробничого чи іншого використання. Основними напрямками діяльності оптових ринків, серед іншого, є сприяння прискореному просуванню сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу; надання можливості для виходу на ринок сільськогосподарської продукції всім постачальникам і споживачам такої продукції; забезпечення постачання населенню якісної сільськогосподарської продукції; сприяння вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції в одержанні прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції.

Екологізаційні процеси, що тривають в національному сегменті АПК, створюють наступні **маркетингові та економічні перспективи** [15-18]:

1. *Відкриття нових ринків збуту екологічно чистої органічної продукції* – реалізація більшості надбань екологізаційних процесів надасть змогу максимально наблизити кінцевий продукт АПК до комплексних вимог міжнародної спільноти, що призведе до активізації міжнародного попиту.
2. *Підвищення конкурентоздатності національного продукту АПК* – екологізаційні процеси, що мають на меті скорочення обсягу залучених ресурсів при виробництві та оптимізацію виробничих процесів за рахунок скорочення видаткової частини виробничого процесу в розрахунок на одиницю продукції дозволить знизити в значній мірі перспективну собівартість національного продукту.
3. *Міжнародну диверсифікацію капіталу* – створення привабливого маркетингового поля з високою швидкістю обертання капіталу в сегменті екологічно чистого АПК є одним з ключових орієнтирів для міжнародних інвесторів.

Висновки. Наша держава має розвинутий агропромисловий комплекс, у зв'язку з чим має можливості забезпечувати продукцією не лише населення України, а й експортувати її до інших країн. Ефективна економіко-екологічна політика, що здійснюється на терастио-, макро-, квазі-макро, мезо- та мікрорівнях за допомогою відповідних кожному рівню інструментів, є фактором, що має визначальний вплив на екологізацію АПК України та його функціонування на засадах сталого розвитку. Екологізація АПК, в свою чергу, створює перспективи для встановлення конкурентоздатного іміджу продукції АПК України, налагодження нових та поширення вже існуючих експортно-імпортних відносин з іншими країнами, залучення інвестиційних коштів міжнародних інвесторів.

Література:

1. Довідка про підсумки діяльності Держземагентства України у 2012 році/Офіційний сайт Держземагентства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.land.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Международный стандарт ISO 7970:2000 Характеристика пшеницы. – 15 с.
4. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 17.10.2007р. // Офіційний вісник України офіційне видання від 29.10.2007 р., № 79, стор. 170, стаття 2961, код акту 41253/2007.
5. Никитина З. В. Организационно-экономический механизм экологизации сельскохозяйственного производства: (теория, методология, практика): автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05 / Никитина Зоя Вилениновна; [ФГО УВПО Великолук. гос. с.-х. акад., ГНУ Московский НИИСХ "Немчиновка"]. – Москва, 2010. – 56 с.
6. Грабак Н.Х. Екологічні інновації в АПК України / Н.Х. Грабак // Видання ЧДУ імені П. Могили. Наукові праці. сер. Екологія. Т. 179. Вип. 167. – 2012. – С. 15 – 18.
7. Царенко О.М. Економічні проблеми виробництва екологічно чистої агропромислової продукції (теорія і практика) / О. М. Царенко. – К. : Аграрна наука, 1998. – 256 с.
8. Жнива 2013: збитки при рекордному врожаї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/07/130723_ukraine_grain_prices_az.shtml
9. Трейдеры не выполняют планы по экспорту из-за перегруженности терминалов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latifundist.com/novosti/42333-trejbery-ne-vypolnyayut-planu-po-eksportu-iz-za-peregruzhennosti-terminalov>.
10. Ситуация на рынке мяса требует немедленного вмешательства – Азаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latifundist.com/novosti/41999-situatsiya-na-rynke-myasa-trebuets-nemedlennogo-vmeshatelstva--azarov>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2012/13 маркетинговому періоді” від 05.03.2012 р. № 172 // Урядовий кур'єр від 15.03.2012 р., № 47.
12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду у 2013/14 маркетинговому періоді” від 17.07.2013 р. № 514 // Урядовий кур'єр від 20.08.2013 р., № 150.

13. Закон України “Про приєднання до Конвенції про торгівлю зерном” від 06.07.2010 р. // Голос України від 29.07.2010 р., № 139.

14. Советник Путина пугает Украину отменой свободной торговли из-за ассоциации с ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economics.unian.net/rus/news/174891-sovetnik-putina-pugaet-ukrainu-otmenoy-svobodnoy-torgovli-iz-za-assotsiatsii-s-es.html>.

15. Андреева Н.М. Маркетингові екологічні стратегії як концептуальний базис сталого розвитку підприємства / Н.М. Андреева, О.М. Мартинюк // Механізм регулювання економіки. – Т. 2. – 2009. – № 2. – С. 119 – 126.

16. Андреева. Н.М. Органічне виробництво як складова забезпечення продовольчої безпеки України: економіко-правовий аспект впровадження / Андреева Н.М. // Матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека», 18-20 квітня 2013 року, м. Житомир : «Полісся», 2013. – 492 с., С. 25-30.

17. Андреева Н.М. Продовольча безпека в епоху глобалізації: сучасні тенденції та перспективи розвитку / Андреева Н.М. // Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку : [колективна монографія] / за заг. ред. Г.Є. Жуйкова, Я.В. Сухій, В.С. Ніценка. – Книга 2. – Одеса : ТОВ «Лерадрук», 2012. – 656 с., С. 260-272.

18. Андреева Н.М. Зелені інвестиції в агропромисловий сектор як сучасна філософія трансформації економіки України в умовах сталого розвитку / Андреева Н.М., Мартинюк О.М. // Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку : [колективна монографія] / За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С. Ніценка. – Книга 3. – Одеса : ТОВ «Лерадрук», 2013. – 577 с., С. 174 – 184.

Abstracts

Andryeyeva N., Kozlovtsceva V.

Policyecologization and intensification of economic activities agroindustrial complex Ukraine

The article deals with the definition of a meaningful nature of greening agriculture; the regularity of the genesis of economic policy in terms of greening economic activity in the agricultural sector; marketing policy analysis in the study area; defined marketing benchmarks in the agricultural sector of Ukraine.